

zápisník 1962

časopis pro politiku a kulturu • březen-duben

RUSKO VE SPOJENÝCH NÁRODECH

Ferdinand Peroutka

Vývoj ve Spojených národech někdy neuspokojuje ani nejnervnější přívržence této "mašinerie. Tu pak oni často říkají, že zlepšení mašinerie Spojených národů by přineslo nápravu. Takové očekávání v podstatě je založeno na víře, že ne člověk vede mašinerii, nýbrž mašinerie člověka, a že by pomohlo lepší rozdělení a zorganizování funkcí v úřednickém sboru, snad lepší definice práv bezpečnostní rady, snad více pravomocí generálnímu sekretáři. Zkrátka, že lépe zorganizování úředníci Spojených národů by rozřešili problémy, které do Spojených národů přinášejí politikové. Proti tomu lze přednést několik námitek. I největší pravomocí nadaný generální sekretář Spojených národů přece zůstane zaměstnancem politiků. I nejlepší a nejušlechtlejší generální sekretář se potácí na svém místě, jestliže jedna z velmocí ho ignoruje, uráží a neuznává — jak se to stalo Hammarskjöldovi se sovětským Ruskem. Bezpečnostní rada s nejlepšími stanovami strne v nehybnosti, je-li rozdělena na dvě svářeči se poloviny. Úředníci mohou správně vykládat ústavu Spojených národů, a vskutku není obtížno ji správně vyložit. To nepomůže mnoho, jestliže některé členské státy dávno se rozhodly nečlbát této ústavy a zařídily celý svůj vnitřní život i některé mezinárodní akce v přímém rozporu s ní.

Nejdokonalejší mašinerie Spojených národů nebude fungovat, jestliže lidstvo, které je tu representováno, je bojovně rozděleno. Naopak nejméně dokonalá mašinerie by fungovala hladce v rukou lidí, kteří jsou sjednoceni za společným účelem.

Býváme neuspokojeni s činností Spojených národů, poněvadž si pamatujeme slavnostní slova, s nimiž tato instituce byla zakládána roku 1945. Měříme ji podle očekávání, které tehdy bylo vzbuzeno. Snad, snad budeme trpělivější, jestliže si uvědomíme, že to byla slavnost, a po ní nezbytně následovaly všední dny. Ovšem, nejsou to dobré všední dny.

Instituce Spojených národů byla založena v krátkodobé iluzi, kterou tehdy vyjádřil americký tisk, když napsal: "Není žádného zřetelného rozdílu v zájmu, politice, cílech a stanovisku mezi Ruskem, Anglií a Amerikou." Vypadalo to rozumně. Spojenci — Rusko, Anglie a Amerika byly tehdy spojenci — právě vyšli z největší, nejkrvavější, nejnicivější, a nejsurovější války a půjdou zajisté do dalšího života s pevným vědomím o dobrodiní míru. A stín

OBSAH

Cecilia Meireles

Malá meditace

J. V.

Masaryk, legie a bolševici

K 25. výročí smrti T. G. M.

František Listopad

Max Saporta-revizionista nového románu

S. Z. E.

O pádu Rakousko-Uherska

Gertruda Goepfertová

O lidovém tanci

Jaroslav Strnad

Max Frisch a Praha

Poznámky:

Čtenář pochopil, oč jde — Marx, Engels a česká otázka — Čs. hurá-styl — Demokratický manifest.

MALÁ MEDITACE

Cecilia Meireles

*Plačte, černé vody,
plačte v sínu mostů
a v kořání stromů.*

*Melancholický čas,
jenž spoutává paže
strmých věžních hodin.*

*Vyhrkly by slzy,
kdyby nezmizely
se vzpomínkou vlahou*

*Noci starobylé
čekají až na nás
slovy polaskání.*

*Připodobníme se
širé minulosti
z lásky, ticha, lásky,*

*z vzájemného nikdy,
smu, jenž propadá se
do propasti temných.*

*Jenom hmoita smutná
připomene potom
naše rodokmeny.*

*V převráceném městě
uvidíte střechy
jako staré masky.*

*Nikoli však fluidum
pravého života.
Ruce bez hudby jsou.*

*Plačte, černé vody,
plačte bolest zvolnou,
plačte paměť rychlou.*

Přeložil F. L.

ZÁPISNÍK 1961

*časopis pro politiku a kulturu. Vy-
dává Pratišek Svehla. Řídí Ja-
rosław Dresler s redakční radou.*

Tiskne

UNIVERSUM PRESS CO.,
149 Wooster Street,
New York 12, N. Y

*Roční předplatné: 3 dolary, s lo-
teckým doručením 7 dolarů. Před-
platné adresujte na vydavatele.*

Franklina Roosevelta se mihne před našima očima, vzpomínka na jeho ušlechtilou politiku přátelství s Ruskem, politiku, která mnoho vynechala ze skutečnosti.

Jeden z amerických novinářů uveřejnil nyní svůj deník z té doby. Když v ustavující schůzi Spojených národů se ukázaly rozpory mezi Amerikou a Ruskem, novinář si zapsal: "To, podle mého pokorného mínění, není posice, do níž Spojené státy americké a Rusko by se měly dostat. Pravda je, že Spojené státy americké a Rusko nemají žádné velké odporující si historické zájmy. Nikdy neměly."

Pozoruhodné jsou už názvy, jaké novinář ve své mysli dával Americe a Rusku. Ameriku nazývá důsledně oficiálním titulem Spojených států amerických, o Rusku praví prostě: Rusko. Rusko bylo, Rusko bude, vždy jen Rusko. Staré Rusko mělo své zájmy, které nebyly v konfliktu s Amerikou, a nové Rusko není více než tytéž zájmy. Avšak nynější Rusko má také svůj oficiální titul. Zní: Svaz sovětských socialistických republik. Slovo Rusko je dokonce vypuštěno. Proč? Byla to příprava na budoucnost, kterou Lenin a Trocký měli na mysli? Neboť takový titul nechává dveře otevřeny. K Rusku by se asi nemohly a nechťly připojit, ale k svazu socialistických republik bez národnostního označení mohly by se bez porušení národní hrdosti přidávat další komunistické státy s jiným než ruským obyvatelstvem.

Řeč je dopravním prostředkem správného myšlení, ale někdy ulehčuje omyl, je-li slovo užíváno nepřesně. Když americký novinář ve svém deníku s jakousi tvrdošíjností užíval slova "Rusko", ulehčilo mu to domnívat se, že na ustavující schůzi Spojených národů přišlo Rusko se všemi svými stáletými a žádnými novými zájmy. Bylo carské Rusko, na kratičko bylo vystřídáno demokratickým Ruskem, které opět bylo vystřídáno komunistickým Ruskem. To je zajímavá otázka: byl by americký novinář klidně napsal totéž, kdyby užíval jiných slov? Byl by se stejnou důvěrou napsal, že žádné velké odporující si zájmy neleží mezi Amerikou a Svazem sovětských socialistických republik, mezi Amerikou a komunistickým Ruskem?

V každém případě věta, že Amerika a Rusko nejsou od sebe oddalovány žádnými velkými rozlišnými zájmy, zní dnes fantasticky. Rozdíl v zájmech mezi Amerikou a Ruskem je nesmírný rozdíl v zájmech mezi svobodným a diktátorským systémem. Do Spojených národů sovětské Rusko vstoupilo jako vůdce světového komunismu s programem ovládnutí světa. Je-li tomu tak, Spojené národy v nejlepší případě mohou představovat jen občasné krocní velkému konfliktu mezi dvěma vůlemi a dvěma světovými názory. Koexistence mezi demokracií a komunismem, západem a východem, která byla uskutečněna za společné války proti hitlerismu, způsobila jakési omámení, z něhož západ mnohem pomaleji se probíral než sovětské Rusko. Když struktura Spojených národů byla diskutována na jaltské konferenci, Stalin žádal, aby sovětské Rusko dostalo tři hlasy ve Shromáždění tím způsobem, že Ukrajině a Bělorusii bude přiznáno separátní hlasovací právo. "To by bylo pěkné gesto od vás," řekl melancholicky, "ty země nejvíce trpěly za války." Netrvalo dlouho, a Stalin řekl americkému zahraničnímu ministrovii Stettiniovii, že může zapomenout na tento požadavek. Ne Stettiniovii, ale jím vysvětloval změnu smýšlení takto: "Není to nijak zvlášť důležité. Jenom malý chlapík potřebuje hlasovat ve shromáždění. Je to poradní sbor. Nebude nic rozhodovat."

Z toho se zdá, že již roku 1945 představa sovětů o Spojených národech uzrála. Sovětské Rusko přestalo žádat separátní hlasy pro Ukrajinu a Bělorus, poněvadž nechťelo přispět k dojmu, že bude příliš záležet na hlasování a na tom, budou-li ruské požadavky podporovány většinou nebo menšinou.

Jestliže problémy nebudou řešeny hlasováním, jak budou řešeny? Zbývá jediné: budou řešeny tou nebo onou formou konfliktu a nátlaku, čili studenou válkou. Těžisko situace patrně nikdy nebude ve Spojených národech. Vedle každého zasedání Spojených národů, jako vedle každé konference zahraničních ministrů nebo každé vrcholné konference, probíhá jiný druh vyjednávání — vyjednávání činem. V sovětské mysli je obsažen drsný realismus moci s příležitostí, který káže bez podrobného uvažování o právu využít každé vhodné situace, v níž mohou hrát roli síla, energie spiklenců, bitky v džungli, organisace nebo chaos. Historie posledních šesti měsíců v Berlíně předvádí, jak je možno vyjednávat mimo konferenční stůl: vystavením zdi, která rozdělí město na dvě poloviny, občasným střelením a poraněním západního vojáka, napjatou situací, kdy tanky obou stran už se postaví do pisice u Braniborské brány, pateronásobným kontrolováním jednoho transportu a jiným obtěžováním, vniknutím sovětských letadel do západních vzdušných koridorů a leteckou akrobacií několik metrů vedle západních letadel, rušením radaru, který řídí provoz.

Když Nikita Chruščov přede dvěma lety v zasedání Spojených národů zůstal a bušil jí do pultu, celkem byla vyloučena theorie, že tím chtěl získat sympatie, neboť skoro všichni to uznali za nedůstojné. Ale patrně právě to bylo Chruščovovým cílem. Předvedl divadlo, z něhož mělo vyplývat, že Spojené národy mu neimponují, a že tato instituce musí snést i nedůstojné chování šéfa velkého státu.

Jsou ještě jiné druhy ponižení, které je možno připravit Spojeným národům: neplatit členský příspěvek a ukázat, že instituce musí strpět tuto libovůli, neúčastnit se prací v Mezinárodní bance, stabilizačním fondu, v komisi pro zemědělství a potraviny, a ukázat, že je zde velký stát, který nepřikládá žádnou důležitost této hlavní konstruktivní činnosti Spojených národů. Sovětské Rusko vyčerpallo všechny tyto možnosti ponižení.

Nevalilo by mu, že Spojené národy jsou nadnárodní instituce. Vadí mu, že je to nadkomunistická instituce. Celou svou filosofií komunismus je veden k tomu, aby popíral každou jinou autoritu než svoji. V tom od samého začátku postupuje důsledně a postupně zamítá autoritu náboženství, svědomí, uzavřených smluv, existujícího mezinárodního práva, národní tradice, neutralismu, světového veřejného mínění, objektivní vědy, kosmopolitismu, čímž myslí mínění založené na více informacích než podává propaganda jedné země, a pojetí práva, které má více ohledů než jen k jednomu směru. Mají-li Spojené národy mít nějaký smysl, musí to být objektivní instituce. Ale komunismus neuznává objektivitu, která překáží vůli, jeho vůli. Spojené národy musí se snažit být objektivní. Ale Nikita Chruščov praví, že neutralita je nemožná. Jsme si vědomi, že toto uvažování může sice objasnit, ne však zlepšit nedobrou situaci. Sovětské Rusko je vlivným členem Spojených národů, a tato instituce nebude více, než jí dovolí být stanovisko Ruska. Není toho příliš mnoho.

ČTENÁŘ POCHOPIL, OČ JDE

V předposledním čísle Z á p i s n í k u (listopad-prosinec) podal jsem čtenářům ve svém úvodním článku zprávu o tom, jaké jsou naše vyhlídky na udržení českého jazyku a vydávání českých publikací v cizině — a obrátil jsem se na ně také o radu a i pomoc, jakým způsobem by mohla tato činnost být nejen zachována, ale i prohloubena. Přiznávám se, že jsem byl naplněn obavami, zda-li čtenáři o tuto situaci na kulturním a vydavatelském snažení projeví dostatečný zájem, bez kteréhož by bylo nemožné, v činnosti pokračovati.

Věřil jsem ale, že čtenáři nejenom, že nebudou souhlasit s resignovanými odpověďmi jednotlivců, že na tomto úseku se "nedá nic dělat" — ale, že se dokonce i svým vlastním názorem projeví. Nemýlil jsem se a jsem rád, že mohu prohlásit, že reakce čtenářů tím nebo oním způsobem byla taková, že nás automaticky zavázala v naší práci pokračovat. Děkuji upřímně všem těm, kdož se ozvali ať tím, že si náš časopis předplatili, nebo zaplatili za dobu, po kterou jim byl zaslán — nebo, že připojili několik vřelých slov na jim zasláném tiskopise, anebo konečně i těm, kdož nám po čtyřletém zaslání časopisu sdělili, abychom jim jej neposílali. Hlavně pak děkuji všem těm, kdož příkladnými dopisy nejenom naší činnost uvítali, ale nás v ní i hřejivými slovy pouzbudili. A doufám ještě také, že se nám ozvou — aby naše spokojenost byla uhláná — i ti, kdož již po čtyři roky mlčí. Ulehčeno to mají, neboť jsme přiložili k našemu dopisu i zpáteční obálku. Věnujte prosím našim snahám alespoň trochu pozornosti a asi jednu minutu svého vzácného času. Velmi nám tím pomůžete. Naše úkoly a povinnosti na poli kulturně - politickém a vydavatelském jsou veliké a nestačí je zaldánout jakkoliv schopní a obětaví jednotlivci. Boj bude opravdu těžký a vyhraje ho ten, kdo bude na něj lépe připraven!

YDAVATEL

Masaryk, legie a bolševici

K 25. výročí smrti T. G. M.

Masaryk, jeden z největších evropských znalců Ruska na konci 19. a na začátku 20. století, byl odpůrcem carismu a samoděražství. Nesouhlasil však ani s Tolstým a s jeho "neodporováním zlu", a rozhodně odmítal i bolševické plány na revoluci, v čemž ho utvrdil průběh a neúspěch povstání z roku 1905. Jedinou alternativu Ruska viděl Masaryk v demokracii a humanitě, v pokroku technickém i mravním, v odstranění analfabetismu a v pozvednutí širokých vrstev po stránce hmotné i etické. Je příznačné, že když Masaryk navštívil v Jasně Polané Lva Nikolajeviče Tolstého, zapsal si řadu kritických poznámek o bídě a mravní i hmotné špíně v Tolstého obci. Masaryk si uvědomoval, že Tolstého krásná slova nestačí. Jako člověk činorodý žádal činy a neustálou, drobnou a cílevědomou práci. Jen v ní spatřoval naději na budoucí obrodu Ruska. Když se však Ruskem přehnal roku 1917 únorová, či podle našeho kalendáře březnová revoluce, která navodila *demokratický* převrat, Masaryk, který viděl vo odstranění carismu nesporný pokrok, telegrafoval 18. března 1917 novému ruskému zahraničnímu ministři Miljukovovi:

"Češi a Slované se radují z vaší revoluce, která znamená pořádek a vítězství. Tím, že dáváte svobodu a rovnost Rusku, celé osmině veškerého lidstva, rozřešili jste otázku slovanskou."

Naproti tomu bolševickou říjnovou revoluci Masaryk rozhodně odmítal, nedal se však svěst k intervenci českých legií proti Sovětům. Masaryk věděl, že by zahraniční intervence v Rusku jen zvýšila chaos a že každá vláda, která by vznikla na základě cizí pro-

tisovětské intervence, by měla velmi úzkou základnu. Budoucí vývoj mu v tom dal zapravdu. V poselství z 28. října 1919 mohl Masaryk s klidným svědomím prohlásit:

"Láska k Rusku nesmí nás zaslepotit k nekritičnosti. A vytýká-li se části naší burožoasie, že se na staré Rusko dívá romanticky ve smyslu nekritičnosti, stejnou vytýku lze udělat leviici, že nekriticky přijímá ruskou revoluci a bolševictví. Ministr Beneš bude mít příležitost dokumentárně dokázat, že jsme vůči Rusku ve všech fázích jeho vývoje byli naprosto loyální."

Masaryk měl vedle důvodů zásadních a ideových, pro které odmítal bolševiky, ještě také tři závažné praktické pohnutky, aby Leninovi a jeho skupině nedůvěřoval. První z nich bylo financování bolševické strany z loupeží, druhou otázkou agentů carské policie v Leninově ústředním výboru a třetí pomoc císařského Německa, poskytovaná za války jak bolševikům v Rusku, tak také přímo a osobně Leninovi.

První věc, loupeže: Leninova skupina jak v Rusku tak v exilu trpěla chronickým nedostatkem peněz. — Zvláště v revolučním roce 1905 si bolševici za všeobecné anarchie v Rusku vypomáhali přepadáním bank. Za jedné z velkých loupeží, při níž padla bolševikům do ruky statistická částka, byla však čísla větších bankovek poznamenána. Když je bolševici chtěli v západní Evropě směniti, dostala se celá záležitost na veřejnost a zdiskreditovala Lenina v socialistické internacionále.

Druhá Masarykova pohnutka, otázka carských agentů mezi bolševiky: Tak na pražské konferenci, již se roku 1912 zúčastnil Lenin a od níž letos v lednu uplynulo padesát let,

byli mezi členy Leninova ústředního výboru tři agenti carské policie. Jedním z nich byl Roman Malinovskij, který vždy v pravý čas udal carské policii právě ty osoby, na jejichž odstranění měl Lenin zájem, protože mu oponovali, ať už to byli menševici nebo bolševici. Jako člen Leninova ústředního výboru měl Malinovskij přístup i k nejtajnějšímu materiálu. Také tato okolnost byla v socialistické internacionále veřejným tajemstvím a Masaryk, který měl s evropskými socialisty čtne styky, o ní bezpochyby věděl.

A třetí pohnutka, proč Masaryk Leninovi nedůvěřoval. Masaryk a jeho legie byly ve válce s císařskými Německem a centrálními mocnostmi. Lenin však na konci války mohl přijet ze Švýcarska do Ruska, aby rodmýchal bolševickou revoluci, se souhlasem německého císaře a jeho generálního štábu v zaplombovaném železničním voze.

Ostatně už tehdy se šířily pověsti, že Lenin je agentem císařského Německa a že Německo podporuje jeho hnutí finančně. Čtyři desítky let to byly pověsti. Roku 1958 však vyšel v Oxfordu sborník dokumentů, nazvaný "Německo a revoluce v Rusku 1915 až 1918, Dokumenty z archivů německého ministerstva zahraničí", který redigoval Z. A. B. Zeman. V této knize Zeman poprvé uveřejnil dokumenty jež spojenci zabavili po druhé světové válce v archivech nacistického ministerstva zahraničí ve Wilhelmstrasse v Berlíně a které dokládají vztahy bolševiků k císařskému Německu. Vyplývá z nich, že německé ministerstvo zahraničí poukázalo na příklad dne 10. listopadu 1917, tedy tři dny po bolševické revoluci, deset milionů marek do Moskvy na "politickou propagandu v Rusku". V květnu 1918, po podepsání separátního míru v Brest-Litovsku, poukázali Němci bolševikům prostřednictvím svého moskevského velvyslance Mírbača dokonce čtyřicet milionů.

NĚMECKÉ CÍLE

Co císařské Německo sledovalo, vyplývá z memoranda, které 3. prosince 1917 poslal německému císaři státní tajemník v německém ministerstvu zahraničních věcí Kühlmann, který byl později německým zástupcem při jednání o separátní mír. V memorandu se praví:

"Rozbití Dohody a vytvoření politických kombinací, které by nám vyhovovaly, je nej důležitějším diplomatickým cílem války. Jako nejslabší článek v nepřátelském řetězu se jeví článek ruský. Tomuto našemu cíli slouží destruktivní činnost, kterou jsme uvedli v chod za ruskou frontou, v první řadě podporou separatických tendencí a podporou bolševiků. Teprve prostředky, které bolševikům z naší strany plynuly nej různějšími cestami a pod nej různějšími hlavičkami, jim umožnily, aby vydávali svůj štvěradní orgán, list Pravda, aby prováděli čilou agitaci a aby rozšířili z počátku úzkou základnu své strany."

Tento dokument byl publikován teprve roku 1958 v Oxfordě a že Masaryk o jeho existenci ovšem nemohl vědět. Když však sledoval bolševickou politiku a četl Leninovi spisy, viděl Masaryk jasně, že bolševici jsou vlastně nepřímými spojenci císařského Německa a centrálních mocností, a tedy nepřáteli mocností dohodových, a tím i svobodného a demokratického Československa. Už na začátku války Lenin napsal tato paměťhodná slova:

"V této válce je porážka Ruska menším zlem."

Ze všech těchto okolností, z nichž některé Masaryk znal, jiné vyutil, vyplynulo jeho rozhodnutí, převést legie z Ruska do bojující Francie k posílení západní fronty. K jeho formulaci vedly už události před bolševickou revolucí. Již v létě roku 1917 spustili bolševici na frontě prudkou agitaci mezi vojáky, která měla za následek dezerci jednoho milionu ruských vojáků a postupnou likvidaci ruské fronty. Když pak vypukla bolševická revoluce, hrozilo okamžitě nebezpečí separátního míru. Ma-

saryk s ním počítal a přikázal Národní radě v Paříži, aby zahájila jednání s francouzskou vládou. Vedl je generální sekretář Rady, Dr. Eduard Beneš, a jejím výsledkem byla smlouva, která prohlásila československé legie za autonomní součást armády francouzské republiky, která má být soustředěna na francouzském území. Ujednání bylo potvrzeno dekretem presidenta francouzské republiky Poincaré, publikovaném 19. prosince 1917. Tak si Masaryk zajistil ústup z Ruska; zatím však vyčkával a byl odhodlán neopustit ruskou frontu do té doby, dokud bude naděje na její udržení.

Při tom hrály důležitou roli úvahy strategické. Kdyby se ruská fronta byla zhroutila už roku 1917, do císařského Německa a Rakouska by se byly rychle vrátily statisíce zajatců z Ruska a ze Sibíře. Bylo otázkou týdnů, tyto zajatce znovu vyzbrojit, zformovat je v nové divize a vrhnout je na západní frontu. Francii a tím i svobodě demokratického Československa hrozilo nové nebezpečí. Obratnou taktikou se Masarykovi podařilo získat čas, udržet ruskou frontu tak dlouho, jak to bylo v lidských silách a jak to bylo s našeho hlediska účelné, a zabránit centrálním mocnostem, aby pro své zdemocované armády získaly v ruských zajateckých táborech novou "potravu pro děla". Že si Francie byla této pomoci vědoma, o tom svědčí epizoda ze 14. července 1918. Když o francouzském národním svátku procházely naše legie Paříží za velké vojenské přehlídky francouzského a spojeneckého vojska, mísily se do volání slávy nadšené výkřiky:

Merci pour la Sibirie! Merci pour Samara!

Aby posílil ruskou frontu, vedl Masaryk jednání s vládou rumunskou, s vojsky polskými a s vládou ukrajinskou. Cílem bylo udržení protiněmecké a protirakouské fronty společným úsilím Čs. zahraniční armády a vojsk

polských, rumunských a ukrajinských. Tato jednání však neměla úspěch. Rumunsko bylo donuceno k uzavření separátního míru s ústředními mocnostmi, polské legie se v minské gubernii střetly jak s bolševiky, tak s Němci a byly zlikvidovány, a ukrajinská vláda plula stále víc do kalných vod germanofilských.

Je třeba vysvětlit vznik této ukrajinské vlády. Těsně po bolševické revoluci využili ukrajinští separatisté, podporovaní podobně jako Lenin z peněz německého ministerstva zahraničí, nastalého chaosu a vyhlásili Ukrajinu za federativní republiku, která se po čase zcela odtrhla do Ruska. Ukrajinská vláda zahájila podobně jako bolševici jednání o separátní mír. Ukrajinský ministr zahraničních věcí Šulgin prohlásil v lednu 1918:

"Mír je Ukrajině potřebný za každou cenu. Proto Ukrajina uzavře mír separátní, nebude-li možné uzavřít mír všeobecný."

NEUTRALITA LEGII

Československý armádní sbor byl v té době rozložen na území Ukrajinské republiky. První divize ležela na pravém břehu Dněpru v gubernii Volyňské se štábem v Polonném, a druhá divize na levém břehu Dněpru se štábem v Jagotíně. Generální štáb československé armády byl v Kijevě. Proto Masaryk zahájil s ukrajinskou vládou jednání, na jehož základě byla uzavřena smlouva, která armádnímu sboru zaručovala v případě separátního míru Ukrajiny s centrálními mocnostmi volný odchod ze země. Když byl 28. ledna 1918 vyhlášen ukrajinským sněmem tak zvaný "čtvrtý universál", proklášující úplnou nezávislost Ukrajiny, reagovalo politické vedení v Rusku v čele s Masarykem a odbočkou Československé národní rady takto:

Dne 7. února 1918 vyhlásil Masaryk podle dohody s vládou francouzskou a v soulase s dekretem presidenta francouzské republiky Poincaré Čs. zahraniční armádu v Rusku za au-

tonomní část Čs. armády ve Francii a tím i za součást armády francouzské. Už 26. ledna 1918 navštívil Masaryk ministra Šulgina a žádal, aby Čs. armádě byl z Ukrajiny zajištěn volný odchod, což Šulgin přislíbil.

V memorandu z 3. března 1918, určeném spojeneckým vládám, Masaryk napsal:

“Prohlásil jsem Šulginovi, že také nesouhlasím s úplnou samostatností Ukrajiny, protože bude jen formální.”

Bolševici zaútočili na samostatnou Ukrajinou republiku ostatně už v únoru 1918 a dobyli Kijev, její hlavní město. Masaryk poté zahájil jednání s velícím generálem sovětských vojsk Murajevem. Také Murajev ubezpečil Masaryka, že nebude činit překážky volnému odchodu našich legií z Ukrajiny a jejich cestě přes Sibiř do Francie. Legie v té chvíli byly příliš silné, aby jim Lenin a Sověty mohly diktovat. V historii čs.-sovětských styků to bylo po prvé a naposled, kde jsme s bolševiky jednali jako rovní s rovnými. Poté se první divize legií soustředila u Žitomíru, aby se na levém břehu spojila s druhou divizí a připravila se na odchod z Ukrajiny. Stanovisko k tehdejší situaci vyjádřil Masaryk na schůzi Odbočky národní rady 14. února 1918 v Kijevě těmito slovy:

“Rusko a jednotlivé jeho strany budeme posuzovat především s hlediska, jak se chovají k Rakousku-Uhersku a k Německu. To rozhoduje. Je-li kdo pro Rakousko, nemůže být s námi a naopak. Chceme také znáti jeho poměr k spojencům, když my jdeme se spojenci. Dále je rozhodujícím stanovisko míru s Rakouskem. Pokud na příklad Ukrajinci viděli v centrálních mocnostech svého nepřítel, šli jsme s nimi; jakmile se vyslovili pro Rakousko, řekli jsme, že musíme rozváznuti svůj poměr s nimi. Chce-li kdo mír, a mír separátní, nemůžeme jít s ním.”

Po přípravě odchodu naší armády z Ukrajiny odjel Masaryk do Moskvy, aby se informoval o úmyslech sovětské vlády, zda bude pokračovat ve válce s ústředními mocnostmi. Udá-

losti se však vyvíjely rychleji než Masaryk předpokládal. Už 3. března 1918 byl podepsán mír brest-litevský. Masaryk tedy rozhodl čs. vojsko z Ruska, kde se už ve válce proti ústředním mocnostem nedalo pokračovat, odvolat a poslat je do Francie. Když zařídil nejnnutnější záležitosti, odjel Masaryk dne 9. března 1918 z Moskvy vlakem anglické diplomatické mise. Před svým odjezdem zaslal vojákům a zajatcům dopis ze 7. března, který byl otištěn v legionářském listě Československý deník v 33. čísle. V dopise se pravilo:

Odjíždím z vašeho středu, vlastně budu vašim ubytovatelem ve Francii . . . Ve Francii a v Itálii budeme bojovat také za Rusko. Chtěli jsme bojovat na straně ruských bratří zde a stal se slibný začátek u Zborova a po Zborovu. Je nám líto, že ve jménu Ruska byl uzavřen tak jednostranný mír . . . Věříme však přes všechny nehody v budoucnost ruského národa. Pokud budete v Rusku, zachovávejte; jako posud, přísnou neutralitu . . . Ať žije československé vojsko, mocný budovatel svobodné vlasti!

Brest-litevský mír, který Masaryk ve svém dopise vojákům označil jako “jednostranný”, byl pro Rusko jak ponižující, tak katastrofální. Vyjednávání o separátní mír bylo zahájeno už v prosinci roku 1917 a zakončeno podepsáním míru dne 3. března 1918. Šlo o dvojí jednání. Jedno vedla ukrajinská vláda, druhé vláda sovětská, zastupovaná Trockého přítelem Joffem a později samotným Trockým. Delegation sovětská a ukrajinská stály proti sobě nepřátelsky. Vláda ukrajinská, směru germanofilského, hlášeného haličským Rusínem Hruševským, předsedou Ukrajinského parlamentu, si od centrálních mocností slíbvala pomoc v boji proti bolševikům. Naproti tomu sovětská vláda, která rozvrátila frontu, potřebovala mír také k tomu, aby se vyrovnala se svými vnitřními nepřáteli, mezi nimi i s Hruševským a s celým ukrajinským separatismem. Proto se obě delegace předstihovaly v ústupcích a tím centrálním moc-

nostem umožnily, aby mír diktovaly.

Bilance brest-litevského míru vypadala pro Sověty takto: Rusko ztratilo Rigu, muselo ustoupit Turkům na Kavkaze — vzdát se Ukrajiny a uznat německý protektor nad ní. Celkem Rusko ztratilo 27 procent své orné půdy, 26 procent obyvatelstva, a tři čtvrtiny ocelářského a železářského průmyslu.

Tyto podmínky byly tak tvrdé, že se ústřední výbor bolševické strany rozhodl je přijmout jen po těžkých vnitřních bojích, v nichž Lenin využil celého svého inirikánského nadání a pohrůžky, že odstoupí. Aby se udržel u moci, byl tehdy Lenin ochoten tomu, kdo by mu v tom pomohl, dát — jak se říká v pohádkách — půl království. Doslova tak vydal čtvrtinu ruské říše na pospas centrálním mocnostem, jímž se tak investice, vložené do bolševického hnací, aspoň na čas vyplácely a přinášely úrok.

ODCHOD Z RUSKA

Ještě před separátním mírem se čs. vojsko dalo dne 20. února na pochod k Žitomíru, kde se první divize soustředila po třech dnech. Pro znakty v železniční dopravě se pohyby našeho vojska konaly pěšky v bojové formaci. Dne 24. února podnikli Němci první útok na náš zadní voj, obrněná vozba však byla odražena. Po pětidením pochodu, při kterém vojsko ušlo 130 až 170 kilometrů, prošla první divize v pořádku Kijevem. V jejích patách postupovali Němci, s nimiž byl sveden boj o most přes Dněpr. Poté první divize pokračovala směrem k Pirjatínu a Prilukám. Mezi tím druhá divize připravovala odjezd. Bylo zapotřebí sedesátí vlaků po 40 až 45 vagoncích, které se podařilo soustředit přes značné nepořádky na ruských železnicích během týdne.

Po uzavření separátního míru sovětu s Němci se Němci pokusili naše legie odříznout od cesty na východ a zničit je. Tento záměr se zadnímu voji naší armády podařilo překazit v bitvě u Bachmače, kde byl nepřítel odražen. Po boji u Bachmače se vlaky našich legionářů pohybovaly ku Kursku, kde přešly z území republiky

ukrajinské na území, ovládané Sověty. Při pohybu padesátitisícové, po zuby ozbrojené, vojensky dobře organizované a morálně vyspělé čs. armády vládá sovětská i místní Sověty začaly však být nervozní a žádaly odzbrojení legionářů.

V Kursku tehdy byl velitel bolševických vojsk na Ukrajině, Antonov-Ovsjejenko. Ten žádal jako podmínku dalšího pohybu vlaků odevzdání zbraní. Došlo k jednání, které za Odbočku národní rady vedl profesor Maxa. Dohoda byla kompromisní. Podle ní se legie zavázaly odevzdat Sovětům pouze přebytkovou výzbroj a letecký materiál. Poté Antonov-Ovsjejenko vydal dne 16. března 1918 rozkaz, v němž se pravidlo:

“Naši druhové z Čs. armádního sboru, kteří slavně a chrabře bojovali v Žitomiru, kryjice Kijev, a pod Gredjonkou a Bachmačem, hájíce cestu k Poltavě a Charkovu, nyní odcházejí s území Ukrajiny a odevzdávají nám část výzbroje. Revoluční vojska nezapomněnou bratrské pomoci, kterou Čs. armádní sbor prokázal v boji pracujícímu lidu Ukrajiny . . . Podepsán: Vrchní velitel sovětských vojsk jihoruských republik Antonov-Ovsjejenko

V tutéž dobu vedlo politické vedení našeho vojska v Moskvě jednání o volný průchod vlaků, pohybujících se k Penze, do Vladivostoku. Jednání vedl za odbočku národní rady Jiří Klecanda a za sovětskou vládu Stalin, Trocký a Karachan. Výsledkem byl Leninův rozkaz o volném průchodu čs. vojska ze dne 15. března 1918. V Leninově rozkaze místním sovětům a jiným úředním místům se pravidlo, že čs. armádní sbor má bez jakýchkoliv překážek pokračovat v cestě do Vladivostoku. Rozkaz byl 16. března telegraficky sdělen všem příslušným místům. Lenin také souhlasil s tím, aby legie nadále organizovaly české a slovenské zajatce a získávali je do legií.

V dohodě však nebyla vyřešena otázka zbraní. Ta dala záminku k zastavení pohybu našich vojsk v Penze

dne 23. března 1918. Sibiřské Sověty totiž proti Leninovu rozkazu protestovaly, obávající se, že by je naše armáda mohla sesadit a rozpráší. Proto sovětské úřady v Penze žádaly úplné odzbrojení legií.

Klecanda v dopise ze dne 23. března:

“Lenin rozhodl naši cestu nejen povolit, ale i podporovat, abychom co nejdříve odjeli. Později došlo mezi Leninem a Trockým k velikému nedorozumění . . . Byl vydán protivrozkaz:

‘Ešelon zastavit a odzbrojit . . . příkaz byl poslán Muralovom, načež přišla odpověď z Penzy, že je nemožné nás odzbrojit, protože je nás více než Sovětů a jsme silně ozbrojeni.’

V dopise odbočce z 27. března 1918 Klecanda píše:

“Sdělit jsem Trockému, že podle poslední zprávy byla uzavřena v Penze dohoda o další cestě. Trocký to přijal na vědomí, ale zdálo se, že je spíše udiven, než spokojen. Zvonil na několik stran, ale nic se nedověděl. Hned na to Trocký pravil, že ovšem nemůžeme jet ozbrojení, právní postavení prý je takové, že oni přece nemohou míti na ruské půdě ozbrojené cizince . . . Ostatně místní Sověty kladou ultimatum. A ty Sověty jsou pinošprádné, mají všekru vládu, a hrozí rozebráním trati, zejména v Sibiři.”

S hlediska mezinárodního práva měl zdánlivě Trocký pravdu. Ovšem teidejší Sověty nebyly mezinárodně uznány, v zemi vládl chaos a docházelo k místním revoltám a povstáním. Legie se nemohly proto beze zbraní vydat na cestu do Vladivostoku. Jednání s Trockým se pak vleкло, až se konečně 25. května podařilo legionářům zachytit telegrafický oběžník Trockého, který byl v archivu legií uložen pod číslem 1220. V telegramu se pravidlo:

“Všechny Sověty na železničních tratích jsou povinny pod hrozbou těžké odpovědnosti odzbrojit Čechoslováky. Každý Čechoslovák, který bude nalezen se zbraní na línii železniční dráhy, buďž na místě zastřelen. Každá liknavost se rovná nečestné zradě a přinese vinníkům krutý

trest. Současně posílám do íyla Československých esalonů spolehlivě síly, kterým je přikázáno dát buřičům za vyučenu.”

Poté došlo k několika předpadům legií bolševiky. Tak 26. května by ve Zlatoustě předpaden štábní vlak prvního pluku. Pak došlo k bojům se Sověty, v nichž si naši legionáři postupně vybíjeli volný průchod do Vladivostoku. Byl dobyt Čeljabinsk a 26. května se legie zmocnily Jekaterinburku. Legie se zmocnily tratě od Tatarské po Krasnojarsk, dobyly Barnaul a Tomsk, legie ztekly Irkutsk a další místa. 29. května došlo k bojům v Penze, kde na sovětské straně neslavně sběhl z rudé armády spisovatel Jaroslav Hašek. Po dobytí Penzy se legie zmocnily Kuzněčka a Sызрани, Lipjagu, dále Buzuluku a Ufy. A posléze předvoj legií v síle 14 tisíc mužů se 29. června zmocnil Vladivostoku. Všechny tyto boje měly ráz obranný a nebyly intervencí proto Sovětům, jak to dnes tvrdí komunistická propaganda. Také legie nikdy nepodporovaly místní reakční vlády, které se tvořily na Sibiři a které si počínaly namnoze stejně krutě jako bolševici. I v tom dnešní komunistická propaganda lže.

Čs. vojska při svém pohybu na východ zachovávala přísnou neutralitu, kterou jim stanovil Masaryk. Sověty však po příchodu legií padaly samy, protože obyvatelstvo vje nenávidělo. V osvobozených územích se tvořily nové vlády, zprvu koaliční a demokratické. Tak se po dobytí Samary legiemi vytvořila tak zvaná Samarská vláda členů ústavodárného shromáždění, v níž měli většinu sociální revolucionáři, vláda sibiřská v Omsku a vláda uralská v Uralu. Po krátkém čase se však vlády v Omsku zmocnil admirál Kolčak, který svou činnost zahájil pronásledováním a vězněním členů ruského ústavodárného shromáždění a bezpříkladnými krutostmi vůči civilnímu obyvatelstvu. K omskému převratu zaujala odbočka Československé národní rady v Rusku, to znamená politické vede-

ní legií, stanovisko odmítavé. Komunistická tvrzení o tom, že Masaryk nebo legie podporovaly Kolčaka, jsou opět vyhlaná.

Řekli jsme už, že v bojích o Penzu dezertoval z rudé armády Jaroslav Hašek. I to je pro bolševiky kapitolou neslavná. Bolševickým agitátorům se podařilo po revoluci naverbovat asi dva tisíce Čechů a Slováků do bolševické strany, do rudé armády a do československých a mezinárod-

ních rudoarméjských oddílů. Jejich úkolem bylo přemlouvat legionáře k dezerci. Když se tento plán nezdařil, vyprovokovaly Sověty mezi našimi legiemi a Čechy a Slováky v rudé armádě a v bolševické straně jakousi miniaturní československou občanskou válku na půdě Ruska. I v těchto malých epizodách velké války však legie obstály čestně a jejich drtivá většina se v pořádku vrátila po četných bojích se Sověty přes Vladivostok domů.

J. V.

Marc Saporta-revizionistu nového románu

František Listopad

Již před několika lety jsem začal upozorňovat po exulových časopisech na novou školu francouzské prózy. Ve francouzském románu se děly — a dějí — zajímavé události. Mezitím se mnozí z autorů, o nichž jsme se zmiňovali jako o neznámých, nových jménech, stali doslova světoznámými, a také módními, veličinami. Literární sláva se přizpůsobuje rytmu doby, tempu tryskových letadel. A tak jméno Alaina Robbe-Grilleta, Michela Butora, Marguerite Durasové, Jeana Cayrola, Nathalie Sarrautové, Clauda Simona, i jiných, se familiérně diskutují po všech literárních kavárnách světa.

Této nové literární škole se také říká "škola pohledu" nebo "věcnosti", a její představitelé odmítají romanticko-epickou koncepci sklížených lidských příběhů, a zároveň unikají tradiční, lineární psychologii. To vše, podle těchto spisovatelů, nemá mnoho společného s dnešním člověkem a jeho osudem v současném světě. V pojetí těchto literátů je člověk — zhruba řečeno — náhodná a náhodně žijící bytost, obklopená předměty, které však nevytváří žádnou soustavu, žádný systém. Zrak, v menší mí-

ře také sluch, jsou základními nástroji každého jedince, jimiž prozkoumává omezený úsek vesmíru. Tento zrak a sluch není však dojemový, impresionistický. Impresionistovy dojmy jsou citového původu; tyto romány jsou naopak antiimpresionistické, nebarevné, zevrubně popisné. Dramatický nerv tkví právě v šedé beztvárnosti života, v nejisté těkající prázdnotě naší existence.

Na rozdíl od vlastní teorie, romány "školy pohledu" se občas proměňují ve vzrušující četbu, i když to není arci česba do vlaku.

Je přirozené, že se proti tomuto dogmatickému, totálnímu způsobu vidění a psaní zdvihlo i v samotné Paříži mnoho protestů, manifestů, esejí, pamfletů. Zajímavějším protestem by nesporně byla hotová díla, totiž nové romány, jež by svým pojetím dovedly přesvědčit, že tak zvaná "škola pohledu" nevyčerpává dnešní skutečnost, pokulhává za ní, pomlouvá dobu. Avšak takových knih zatím není.

K jediným zajímavým experimentům patří ty, které sice z nového románu vycházejí, ale pokouší se o syntézu s tradičním románovým pojetím,

nebo dokonce hledají jako pokusná rozvědka nové cesty. Takovým spisovatelem, který v jedné osobě soustřeďuje obě snahy, je Marc Saporta.

Jako většina autorů nové školy, Marc Saporta se začíná věnovat literatuře poměrně pozdě. Teprve v 35 letech mu vychází první román. Saporta se narodil roku 1923 v jižní Francii. Vystudoval filosofii a práva — jež právě svou nudnou literou věru nezkazí sloh těchto nových autorů. Po studiih vstupuje do Unesca; publikuje právnické studie za něž se mu dostává mezinárodní ceny. Poslední roky se výhradně věnuje novinářské činnosti. Jeho první román, s příznačným titulem *Slídlil*, celkem po právu zapadlá.

Na podzim loňského roku vydává dvě knihy současně. A v nich se už Marc Saporta vyjadřuje po svém, a do značné míry nově v perspektivě dalšího vývoje moderní prózy.

Spisovatel psaním hledá. Oba romány svědčí o filosoficky formulovaných úvahách nad literární tvorbou. Klade si zřejmě tyto otázky: jaký je autorův vztah k postavám, které literárně vytváří? Jaký je pak vztah těchto postav k jejich osudu? kde končí zdánlivost, zdánlivé bytí, a kde začíná skutečná existence, existuje-li.

Text románů naštěstí neteoretizuje, pouze odráží autorovo paklivé zamýšlení, kam s románem, kam se životem, a kudy dále.

Román s názvem "Herecne obsazení" je psán formou přípravných poznámek k divadelní hře, kterou ovšem nikdo nenapíše a nebude hrát. Autor poznámek se chová zároveň jako dramatik i režisér: přesně plánuje dekoraci tří jednání, představuje osoby v pořadí, v jakém vstupují na scénu, načrtává jejich siluety, fyzický habitus, kostýmy; naznačuje hru jednotlivců, popisuje gesta, mimiku, sugereje tón. Načrtává zběžně, vzhledem k tomu, že nevíme, co se vlastně bude odehrávat, ale popisuje zároveň

podrobně vývoj každé úlohy — úlohy bez role, hry bez námětu.

A jestliže jsme správně pochopili, oč Marcu Saportovi jde, vtip tkví právě v tom, že hra neexistuje: má se totiž zrodit sama od sebe, z přirozených vztahů lidí, věcí, dekorace, atmosféry, a také pod vlivem temperamentu a jiných psychologických podmínek jednotlivých divadelních postav. Podivné stínové divadlo. Stínové divadlo, kde však občas, žel, podstatný význam nemají figurky, ale umělcovy ruce, prsty stínového loutkaře.

Nicméně, kniha originální, zavánějící poněkud melistofelskou sirou. Jestliže Pirandello svědčil o tom, že "každý má svou pravdu", se Saportou má "každý své divadlo".

Snad méně původní je druhá Saportova kniha, *Pátrání*. Méně originální, to jest méně smělá, zato jako románový artefakt dokonalejší. Námět je prostý: pouliční manifestace, a jejíž přičině se ostatně nic nedozvím. Dvě lidské skupiny (v sociologickém i fyzickém smyslu) stojí proti sobě, tváří v tvář: vojsko a studenti. Studenty vede proti vojákům útokem plavovlasá dívka. Vojáci dostali rozkaz vystřelit salvu do vzduchu, aby tak zastrážili mladé manifestanty. Jedna z pušek druhé řady však nevztýčí hlaveň nad hlavy studentů; její náboj smrteleň zraní plavou dívkou.

Pátrání je dvojího druhu: jednak voják číslo 666 — jeho jméno neznáme, číslo musí čtenáři stačit — hledá svou oběť, o níž neví, že je mrtvá. Co se s ní stalo? A kým byla ta dívka? — Zároveň dívčin bratr, student Alain, hledá viníka.

Voják č. 666 a Alain se nikdy nesetkají, i když se jejich cesty v nejmenovaném, horkém, jihofrancouzském městě bez moře — pravděpodobně v Toulouse — často křížují. Je to takřka schéma analytického rozboru mjení . . .

Až potud by se román mohl zařadit do "školy pohledu"; oboustranně,

takřka policejně vedené hledání, stroze identifikuje věci, lidi, svědky. Román je však také dobrodružstvím metafyzickým: hledáním dvou svědomí.

Zatím co brutální, necitlivý voják č. 666 se na svých dlouhých výzkumech městem zvolna probouzí k lidštějšímu pochopení světa, Alain, ten nevinný, andělský Alain, který zahájil své pátrání, aby aljošovsky pochopil smysl nesmyslného gesta, touží stále silněji po pomstě. Dvě paralely posedlosti, dvojí pár očí, ohledávajících skutečnost, dva rozličné úhly pohledu na tutéž událost, na tytéž domy, na tytéž věci. To je škola pohledu. Avšak čtenář se stává zároveň svědkem proměny dvou svědomí. A to už je, chcete-li, starý román, ale tak organicky vklíněný do nového textu, že je více než pouhým čestným pokusem o syntézu.

Tak jako většina mladých francouzských spisovatelů, a to bez rozdílu školy, Marc Saporta umí psát všemi způsoby. Sloh mu již není, podle starého názoru, výrazem osobnosti, ale tvarovým materiálem. V tomto konkrétním případě o tom svědčí Saportova literární dvojčata, psána radikálně rozdílným způsobem. V *Pátrání* ovšem vládne krátká, telegraficky hutná věta, tak přesná, že omyl je vyloučen. Věta, pravda, méně šedá než v románech Robbe-Grilleta, ale přece odcitovaná, barvy zamžené, aby neporušila či nezneřpsnila strohý tvar věcí; barva se nikdy nesmí stát středem zájmu. Ostatně tam, kde Marc Saporta nanesl přece trochu barvy a poezie navíc, zní falešně. Kde zůstává věren stručné, věcné, byť subjektivně věcné "krátkozrakosti", román má sílu.

V "Hereckém obsazení" je Marc Saporta povídavý, úmyslně rozpovídaný, ironický, vtipný, s mnohými apar-ty. I věty se prodloužily, někdy jsou, nepochybuje, že úmyslně, roztržité, vždy elegantní. Zajímavý detail — kniha je psána v budoucím čase.

Na závěr nám tedy nezbyvá než vyslovit zvědavost nad dalším literárním vývojem francouzského spisovatele Marca Saporty, jakož i nad tím, jaký vliv budou mít na budoucí díla nových spisovatelů tyto dvě knihy, které unikají teoreticky i prakticky novým dogmatům, byť z nich autor vychází. Revizionista "školy pohledu"? Bude mít jeho revize dostatek síly v boji na dvě fronty, proti starým i novým?

Až o tom budeme vědět něco více, vrátíme se k námětu.

Leden 1962

MARX, ENGELS A ČESKÁ OTÁZKA

Pod tímto názvem uveřejnil nedávno západoněmecký publicista Dr. Rudolf Urban zajímavou studii v časopise Ústavu pro Podunají *Der Donauraum*. Urbana jsme nedávno představili v Zapisník. Ve svém nejnovějším článku se autor zabývá námětem, který u nás ovšem mezi marxisty, právě tak jako mezi teoretickými odpůrci marxismu, není neznámý. Každý, kdo se touto problematikou zabývá, jaksi podvědomně tuší, že ani Marx ani Engels neměli český a slovenský národ zrovna v lásce a že jejich poměr k nám a našim dějinám byl vždy negativní, ba až šovinistický. Jejich projevy k české otázce jsou však namnoze obsaženy v těžko dostupných vydáních, a proto, kromě pracovníků komunistických tak zvaných vědeckých ústavů sotva kdo z nás dovede najít a konkrétně citovat, co a jak Marx a Engels o našich národech psali. Proto je Urbanova studie záslužná. Urban dokazuje, že Češi a Slováci nemají nejmenší důvod, vidět v Marxovi a Engelsovi své proroky. "Slovanští barbaři", "fanatičtí Slované", "kreatury à la Palacký a Rieger", "česko-charvatsko-slovansko-demokratické oslovství", "pitomý nacionálně kastovní separatismus", to jsou výrazy, jimiž o našich národech psali zakladatelé prý světového vědeckého názoru. Pro její závažnost začneme v příštím čísle Urbanovu studii uveřejňovat na pokračování.

J. D.

O pádu Rakousko-Uherska

Malý historik Z. A. B. Zeman, se postavil nad způsobem, jímž se na vídeňské univerzitě učí o zániku habsburské monarchie. Objevil, že jejím studentům se dodnes vykládá, že Rakousko-Uhersko se na konci první světové války rozpadlo ne svou vlastní nemohoucností, ale v důsledku diktátu vítězných velmocí. To ho zaujalo tak, že napsal pozoruhodnou knihu, nadepsanou *Rozklad habsburské monarchie (The Break-up of the Habsburg Empire)*, kterou vydala Oxford University Press v Anglii před několika měsíci.— Z. A. B. Zeman se narodil v Praze deset let po rozpadu Rakouska-Uherska. Je proto s objektivního hlediska dobře povolán k úkolu, jehož se podjal: nezažil pád habsburské monarchie a nemohl si tudíž k němu vytvořit žádné subjektivně osobní stanovisko; zmišená habsburské říše však bylo časově dostatečně blízké jeho příchodu na svět, aby zapůsobilo silně na zvědavost jeho mladických let. Výsledkem toho všeho je zmíněné dílo, o němž lze říci, že rázem zaujalo pozoruhodné místo v historiografii první světové války.

Věda, že to nebyly jen vítězné mocnosti, jež roku 1918 rozvrátily Rakousko-Uhersko, rozlišuje Zeman čtyři prvky, jež se během první světové války činně zúčastnily na vývoji oněch událostí, které nakonec přivedly rozklad podunajské monarchie. Byly to za prvé rakouská vláda a konservativní kruhy, jež si přály pokračovat v tradičním kursu vládního centralismu; za druhé umírnění politikové, kteří volali po decentralisaci a samosprávě jednotlivých národností, ale chtěli při tom zachovat rámec monarchie; za třetí radikálové, kteří nebyli ochotni spokojit se s nížím menším než s plnou samostatností nespokojených národů (k této skupině patřili irredentistické činitele působící zvenčí, tak jako Srbsko, žádající rakousko-uherské Jugoslávce, arno Rumunsko a Itálie, vyžadující národní sjednocení se svými soukmenovci uvnitř rakousko-uherských hranic); a teprve nakonec to byly vítězné velmoci, které svůj verdikt nad

habsburskou říši vtělily do mírových smluv.

Vítězné velmoci dospěly ke svému verdiktu jen po delším procesu tápání, přesvědčování a váhání, jež byl ovlivňován všemi třemi ostatními činiteli. Pojem Rakouska byl pro celou Evropu příliš vzítý a roku 1918 bylo ještě hodně pravdy ve slovech, jež Bismarck napsal třicet let před tím, roku 1888: "Je těžko myslet v Evropě politiky bez Rakouska; státy jako Rakousko nemizí."

Jestliže na konci roku 1918 Rakousko-Uhersko přece zmizelo s evropské politické scény, bylo věru zapotřebí, aby jeho vnitřní konservativní činitelé napáchali mnoho hrubých chyb. A skutečně jich napáchali tolik, že prvky umírněné pokrokové se pod jejich dojmem zradikalisovaly a že prvky radikální byly s to přesvědčit vítězné velmoci, aby užily gilotiny mírových smluv k odpravení Rakouska-Uherska a k drastickému okleštění Rakouska a Uherska. Vzájemnou protihru a příležitostnou souhru čtyř zúčastněných činitelů sleduje Zeman velmi zdařile v plynulém pásmu, jež před čtenářem rozvíjí napínavý film pohnutých událostí čtyř let, od roku 1914 do roku 1918. Jeho znalost češtiny mu dovoluje čerpat bohatě z pramenů psaných česky. To v něm sice vyvolává sklon věnovat poměrně nejvíce pozornosti působení českého živlu v rakouském dramatu, ostatní národnosti však nejsou nikterak zanedbávány a celek vyznívá v obraz plasticky souhrný, v němž není pomínuto nic podstatného.

S našeho hlediska je Zemanův příspěvek ke středoevropskému dějepiscetví zajímavý také jeho objektivním a dobře dokumentovaným zpracováním domácího odboje za první světové války. Zeman zažil za první republiky výstřelky tak zvaných "osvobozeneckých legend", jež zlehčovaly domácí odboj a zveličovaly zásluhy odboje zahraničního. Ve své knize se vyrovnává poutivě s touto otázkou, kdysi mezi Čechy tak spornou a dnes už také patřící historii. Tento aspekt jeho díla je tím

záslužnější, že se v něm Zeman stává prvním autorem, píšícím anglicky, jež historikům v širém světě předkládá *sine ira et studio* skutečnosti o tom, kdo byli a co dělali v letech 1914-1918 osobnosti jako Švehla, Rašín, Kramář, Klofáč, Tusar, Stříbrný, Šmeral a jiní, o nichž se až dosud v knihách jazykově dostupných mohli dozvědět jen málo spolehlivých údajů, podložených objektivním studiem soudobých pramenů.

Pro ty, kdo zažili pád Rakouska-Uherska a československou první republiku v plném věku politického vnímání, je Zemanova kniha určitým překvapením. Staví je před neodbytnou skutečností, že ona doba, se vši svou radostí ze života a se všemi ustoupila nenávratně do pozadí dějin. K dotrvání této skutečnosti jim poslouží poslední, pro jejich bezprostřední zkušenost tak neskutecná verze o rozpadu habsburské monarchie, kterou Zeman také neopomíjí. Učí se jí dnes zážkově v Československé socialistické republice, kterým se k věření předkládá, že to nebyly ani chyby habsburského režimu, ani diktát vítězných velmocí, ani úsilí domácího a zahraničního odboje, jež přivedly Rakousko-Uhersko k rozkladu, ale že to byly anonymní stávký kladenských horníků a pražských pekařů, vyvolané velkou, ruskou, socialistickou, bolševickou a komunistickou revolucí.

SZE

ČS. HURÁ-STYL Formalismus a opakování plodí u diváka i umělce rezignaci a neangažovanost. ("Jen mrtví se neangažují" říká Ferlingeti). Od neangažovanosti je jenom krůček k cynismu, který znamená víc, než nám o něm říkají naučené slovníky. Cynismus vyvolávaný v život střednictvím náldy je totiž největší zbraní relativismu a extencionalismu, filosofických směrů využívajících jej v boji proti marxistické ideologii. Za žádnou cenu rezignace! Vše proti liberalismu u umění! Umění bylo a zůstane stranickým prostředkem vyjádření umělcova světového názoru. Tvář-li se umění jako nestranné (a u nás se tak někdy opravdu tvář), není nestranné, ale straní naopak všem protimarxistickým proudům."

Václav Lomnický, *Tvorba 12/62 Praha.*

O lidových tanečních souborech

Gertruda Goepfertová

Ze všech tanečních souborů, co jsem jich v cizině viděla, od slovenského (SLUK), ukrajinského, maďarského, jugoslávského, bretonského, španělského, skotského, až po indiánský, japonský, z ostrova Bali, amerických černochů, se mi nejvíce líbil řecký soubor a čs. národní balet, který účinkoval v Paříži po dobu gotické výstavy roku 1957. A loni se k oběma přidružil, ba skoro je zastínil mexický balet, Ballet national folclorico de Mexico.

Z nejzdařilejších čs. výstupů jmenuji dědečkovu sólo, moravský venbuřák-čardáš (tanec odvedených), hry valašských chlapců, dožínky ze Slovácka a slovenské zpěvy Věry Příkazské. Dědeček v kožíše, vyšívaném tulipány, s kostkovaným kapesníkem v kapse, proháněl po jevišti babičku s vlající zemité zelenou sukní a žlutočervenou zástěrou, šátek s uzlem na hlavě, s takovou vervou, že se krajané mimoděk octli ne-li na venkovské muzice za starých časů, tedy alespoň před Alšovými ilustracemi, které povyrazí a úsměv vyloudit dovedou. Jemný humor podmanil všechny, i Francouze, kteří se baví méně bodře.

Na holé scéně (jen modrozelené pozadí, svářející jaksi oblohu i louku) předváděli valašští chlapci své kratochvíle. V bílých košilích, slonovinových kalhotách a černých, hnědavých a zelenavých kloboučích, nanapodobitelně mrštní. Pružní jako clowni (na pohlavkující ruku s jim lepil píeskaný a dělal kotrmelce), jenže bez onoho smutného přízvuku, který dodává každodenní opakování a těžké cvičení. Nadelehčovala je právě načatá zábava, veselé klišáctví kluků, kteří se do hry dali tělem duší, nenuceně jako někde na stráni, kam za sebou vytáhli i diváky. Ti jim oplátili potleskem stejně nenuceným za pochod s medvědem, řezání dříví, válení sudů, metání kozelců. Vlastní výmuvnost, zce-

la bez dekoru proměnila tato dvě úsila divadlo v hospodu a pastvinu.

Chlapci s ostruhami, kohoutí pera a stuhy za rendlíkovitými kloboučky: rytmický poskok venbuřáku přechází v divočejší čapač a vrcholí ve víření čardáše za hřmotu hudby, do něhož se jako kvítí sypou děvčata. A sype se i hřmí potlesk.

Všechny skupinové tance působily hlavně barevnými harmoniemi krojí a pohybem celku, ladnějším však a volnějším, než jaký pěstují tělocvičné jednoty. První byl dupák z jižních Čech, modrobílý větrník, který se na jevišti s dupotem rozvíjel, přetínal, doháněl a proháněl (bílý kroj plný krajec, se světlemodrým živůtkem a zástěrou, muži ve smetanových kalhotách černě vyšívaných, s vyrudlou modrou vestou); tančil celý sbor. Celý sbor prováděl tance z Velké Kuby od Trenčína, v nichž se chlapci neohrožení (podle programu, ale i podle výkonu) ucházeli o děvčata zvlášť vyšňořená (černé sukně, černé živůtky maličko červeně a zeleně zdobené, čepce ze stříbrných perel, na nich kruhy červené a zelené, tmavě karmínové stuhy po zádech visící). Pět párů tanečnicků předvádělo tance z Myjavy: kohoutí souboj mezi mládenci, z nichž každý nakonec popadne červenoblou dívku a s chutí se s ní zatočí; osm párů provedlo starodávný šorový z Horehroní, jako o pouti na návsi . . . Zbojnickému tanci slovenskému s historizujícími příděchem scházel sice les a oheň, ba i minulost, zato však byla odbojnická gymnastika s čakanou obdivuhodná. Bílý kroj s drobtý černého zdobení a červené šátky se spojovaly soulačně s modrým pozadím tří tanců z Kopanic, předvádějícím rozmarně, jak dívka trestá svého vinamilového partnera (tři ženy proti jednomu). Mak byla půvabná taneční epika, přednesená dívkami z Horehroní, jak sejou, pěstují a sklízejí mák.

Oddech po výhledu na celá pole tanečnicků dopřály osamělé rostliny párů: dovádívý rejdvák ze středních Čech ukazoval, jak zkušený tanečník dovede ucasnovat i nejlepší tanečnici. Vzletná holičbička z Krkonoš (v bílém krajkovém kroji, v karmínovém živůtku, hodně vykrojeném, s černým a červenou rúží) se nadnášela a poletovala v náručí tanečnicka s šuškatou vestou. Její podání se odráželo křehkou barokní obřadností, oklikami a okoly od kroužení a spirál vášního cikánského páru z Kendic u Prešova: cikánku v nafialovělé sukní, žluté halence s červenými nabranými rukávy, v trávově zelené zástěře jako vzdorující káču roztácel a přitahoval cikán se stříbrnými přezkami v černých kalhotech a oranžové košili.

Cizorodého koření, jež dobře opepřilo naši rozmanitou lyriku, bylo dokonce o číslo víc: tanec cikánů. Chlapci jako čerti ohební předváděli v kole koucky zbělých artistů, tleskajíce do taktu, na pozadí barvy gumiguty, oblečení v přiléhavých černých trikách a atlasových košilích oranžových, zelených, fialových a černé: ne jeden pařížský kabaret nebo noční podnik by jim byl asi ochotně otevřel dveře! Vždyť spíš než mezi Slovy a na Slovensku by nepoučený hádal jejich původ a místo ve fantaziích surrealisty Dalího. A přece to byli nedalecí sousedé copatých dívek ve zvonových bílých sukních, na černém jazyku zástěry bílé výšivky, v červenozeleně zdobeném živůtku, se stuhami ve vlasech, jdoucích v podvečer z luk a zpívajících dojemně, souzrakem teskně se nesoucí lůčnice: jejich zpěv jakoby přivíval vonící a vlnící se pastviny.

Lahodný alt Věry Příkazské, zpívající slovácké a slovenské písně, byl z těch vzácných plných hlasů, které jakoby v sobě nesly i svoji ozvěnu: z hor, lesů, polí a lidí. Působil jako váha na vyschlý jíl, otvíral srdce a vyplašil z nich pro píseň na chvíli všechno ostatní. (O přídavku, francouzské národní písní, poznamenal můj francouzský průvodce: Tak jsem ji ještě zpívat neslyšel!) Představení vrcholilo slováckými tanci, jimž se dostalo snad největšího "souhlasu" z hlediště. Tanec

jako by byl mocně veslovat ve vlnách hudby, jejíž příliv dorážel stále mohutněji a vynášel bujaré chlapce, naruživé tanečníky, z vína rozpuštělé; šuměl roztomilým zpěvem dívek, plakal houslemi. Vzduoval se a stoupal jako vzkypělá krev. Lákal odevzdat se vlnám této svůdné hudby a okouzlujícího tance, dát se donést až do kraje vinné révy, kukuřice a bohatých dožinek.

I řecké představení, stejně jako československé, se odehrávalo na holé scéně, ba Řekové ncmňili ani jednobarevné pozadí. Jednotlivá čísla uváděla sama řidička sboru v brokátové, v našich očích secesní, složitě doplňované říze, neurčitelné barvy jako přejemnělá kostelní roucha, ovčena dlouhými náhrdelníky. Znovu jí mává hudba, cituplné zpěvy, které za sebou vábí, až zavedou, umně taneční kroky, cit v rytmu zakuklený, skupinové tance-společenské zvyky obcí, které vytvářejí sloh.

Velkoměští krejčí nejbohatších by si bezpochyby přály, aby jejich nápady vyvolaly na přehlídkách takový úžas, jaký se zmocnil nezastřečených nad obzky těchto obyvatel vsí a městeček, rybářů, pastevců (všechny vypadaly městsky, zřídka kdy selcky). Úprava krojů byla, připadalo mi, ještě nepostřehnutelnější než na československém představení). Většinou byla sestava barev velmi "vyumělkovaná" málokdy pouze ze základních tónů. Na hnědou přiléhalo zlato; na zlatozelené ležela černá, k ní se pojila rudá a cihlová a přidávala se škála zelených od smaragdové až po žlutavou. K bílému šatu švestkově modrá, žlutá a červená v malých množstvích. Fialová se světlemodrou, k tomu červenavá. Ženy v šatech olivových, přepásaných po kotníky, s třemi kovovými knoflíky jak koláče velikými, měly přes šaty přehozen kabátce z vyrudlé rudé látky (jakoby ze štol šestlé) a přes kabát nesly žlutý šátek, na prsou svázaný.

Ženy s černou kordulou, zlatem protkávanou, v různobarevných zástěrách a sukni po paty, (světlé, hnědočervené, šedozelelé, fialové) mi připadaly, držíce se v kole za ruce, jako oživlá malba na kamenině z neapolského musca. Živá přítomnost

tančících Řeků jakoby křísila minulost, k níž se známe všichni.

Mexické představení se podobalo zábavě s kaleidoskopem, který ukazujíc neúnavně, dokud se do něho díváme. Řítilo se jako vodopád. Bez uvaděče, bez přestávky, kus před oponou (virtuosní flétnové sólo, zpěvy, cymbálový koncert), chvíli na jevišti, přeseknuté v půli jen hlavní přestávkou.

Přivezlo v historickém sledu ukázky tanečních projevů, jimiž se honosí národnosti souostří Mexika. Ty se o svébytnou kulturu nepřipravily, nýbrž naopak, buď vzájemným vlivům odolaly a svou si zachovaly, nebo jedna druhou obohatila. I náboženství, pokud jejich obsah dovoluje, na sebe navázala.

Úvodem předváděli Mexičané pohanské tance, nazvané Národ slunce. Skládaly se ze Smutečnického tance (truchlení nad zmřelým vládcem), tance kněží (před nově nastoleným vládcem), tance dívek, tance válečníků (uctívání boha) a ukončení, oslavující rozkvět aztécké říše. Dětský věk náboženství málo půvabu, Odehrává se na stupních. Na nejvyšším schodě sedě vedoucí vládce. Strohost, obětí a divoká nádhěra krojů (muži s kopími v červených punčocha například, na šedých pláštích přes záda černé klyháky, na hlavě oranžové peří jako oheň), sklon přizpůsobovat se přírodě, napodobovat ji ve snaze po ovládnutí. Stejně vlastnosti měly dvě ukázky zachovalých a dosud provozovaných indiánských tanců, vyznačujících se soucítěním se zvířaty a úctou k nim: tanec Quetzalů z Puebly (quetzal je symbolický pták střední Ameriky, v mexické mytologii předobraz krásy), v němž šestřít tanečnic zelenomodročervenobílí (kroje z peří; v newyorských národopisných sbírkách mají pozoruhodné předměty z peří, koberce, ornamenty, oděvy: středisko této indiánské dovednosti je právě v Pueble) s vějířovitým chocholem na hlavě, jehož průsečík se rovná skoro výšce člověka, napodobují důstojné pohyby ptáka-zvoru. A tanec Jaků ze Sonory, indiánského kmeně lovců, kteří hrají zápas jelena s útočником (před každým lovem!) vžívají se do úlohy ramenného paroháče s neuvěřitelnou naturalistickou reprodukční schop-

ností. Polonahý, jen kůžemi zakrytý hrudi se svíjel na jevišti s horami v pozadí, zelenavou oblohou a bílým sluncem, jež ještě stupňovalo působnost přírodního výjevu.

Podobně syrové podání měl starý rituální tanec Sonajerů (řehtačů) z Jalisca (krojem zlehka připomínali naše Valachy), kterým oslavují venkované dokončení setby. Bělavé postavy na pozadí z karmínového sametu chrastily suchými fazolovými lusky, naplněnými osibou a vykřikovaly; pokřikem chrání seblu před ptáky a ostatními škůdci. Podmaňující byly staré indiánské písně a tance z Michoanau (odamtud podle průvodního popisu pocházejí ty nejhezčí) a klíč k pochopení hrdinného Mexika odhalila revoluce. Počínala zpěvy tábořících ve zbrani, za noci, osvětlených "ohni", (červenozelené světlo před polokruhy, jakousi duhou pokrytými pozadím) jež vystřídaly tance horkokrevného tempa, kankány a polky, s pány v civilu a ženami ve vysokých šněrovačích botičkách; a znovu je prostřídaly zpěvy ozbrojených. Závěrečná scéna, živý obraz s namířenými puškami, pohled do dálky proti nepříteli, provedená s věrohodností pro nás neběžnou, se samozřejmostí málo kterému národu vlastní, jakož i vzájemně doplňování povstalecké pohotovosti radovánkami a tancem, svědčily o mexickém vlastenectví na oběť připraveném, vykupujícím nepřetržitě pokoj nepokojem, ochotně platicím krví. Milujícím život a svobodu natolik, že je ochotno život za ni dát. Další číslo La Jarana z Jukatana pod fialovým nebem a vydatným stromem (jaký by byli Derain s celníkem Rousseau společně namalovali) v bílých krimolínách "tříposchod'ových", rúžemi vyšívanych, svědčilo o radosti ze života, zatvené z nevázanosti pod tropickým sluncem se dafící, z plavných pohybů indiánského původu a panské vznešenosti španělského vlivu. (Mistrovský kousek: tanečnicí svázali nohama v tanci smyčku z šátků!) Sotva jsem si dovedla představit rej tohoto druhu ještě roztancovanější, alespoň stejně vnadný a stejně překypující nadšením. Dokázala jej Fiesta z Veracruz, jakási opojení tancem, přecházející v posedlost pohybem, v níž se rytmus zrychlu-

je, násobí, až ústí do úplné vřavy rytmem spořádané: bílé boty tanečnic bumbují při každém tanci jinak, stále zblášejí, ve víru kol mizí i malá černá zástěrka na bílých krinolinách, jen sem tam se míhají růže na hlavě a bílé klobouky tanečnic, bílé tanečnice a bílí tanečníci, daleko ustupují rybářské síti, napjaté v pozadí i růžová obloha s oranžovým zapadajícím sluncem. Neustávající tanec a neutuchající hudba vládne i porobuje.

Po hlučném rojení tím líbezněji působí tlumené napětí a přítmi milostné scény Tehuanepce, představující únos panny Tehuany, postavy z mexické mytologie, která se stane milující manželkou. Naboso, úče, v plandavé košili pronásleduje bílý mladík v milostném zanicení zasněnou dívku v průhledném hávu, lapí ji, nebránící se, a v náruči nese špalírem podivných družiček s kuklovitými světlo- modrými šepci v černých sukničích, napříč světlehnědých pruhovaných. Zástup mladíků v bílém s červenými klobouky rozsvěcuje svíčky v rukou. Pod slaměnou stěchou před světlemodrou oblohou lká za šera cymbál rytmem zvonící doprovod. Družbové a družičky spoludělankují během celého výjevu (končícího tancem-nevěsta v slavnostním) v průvodech přecházejíce, tklivě a vážně zpívající. Dívky nesou obětní košíčky, skládají je a pozdvihují. Připadalo mi, že přede mnou ožívá milostná báseň, omamně naléhavá.

Jinak smýkal košíčkem s obětními plody anděl z výstupu Tenanzingo, anděl celý pastelově modrý, doprovázený anděly s harfou, zeleným a červeným. Měli přiléhavá jednobarevná trika, přizdobená skromně několika pery na hlavě a na ramenou (jakási stručná indiánská členka) křídélka na zádech (podle našich představitelů byli křídenci díblíků a andělů), kteří uctívali indiánským tancem a latinským církevním zpěvem Panu Marii v bílé loktušce přes hlavu, s děťátkem na ruce, v tuhém obleku tvaru převráceného květináče, jaké i u nás bývají na poutních místech; v prostře pomalované ornamentem z plodů, jakousi zelenooranžovou míšeninou, barokních nástěnných výzdob a indiánských totemů. Za zpěvu alezuja ustoupila Panna Maria z popředí dozadu na trůn, uprázdňeny po odstraněné bo-

hyni. Tento pokřesťanštělý náboženský tanec mi splnil část mimoděk při půlnoční u Panny Marie Saňžné kdysi vyvstávajícího přání: aby se před mřížkou oltáře za zvuku nadnesené hudby a v chóru všeobecné radosti i tančilo . . .

A přání doplnila scéna Navidad (Vánoce) v Jalisco, závěr mexického představení. Začínala průvodem mužů a dívek v dvojicích, držících po hořící svíče, v čele dvě dívky nesoucí jesličky, muž v tmavém, stolu přes rameno, dívky červenými, tmavě a zlatě pruhovanými štolami přes hlavu zahalené (myslela jsem na Slovácko), zpívající adventní písně. Postupovali pomalu se soustředěným výrazem, jaký znám jen z klášterů, obličej vyhlazený hlubokou zbožností, oddaností a vírou. Velebný pochod, něha. Středem Posadas (název těchto předvánočních slavností, počínajících v půli adventu) je rozbití Pinaty, velké kameninové nádoby s cukrovíčkami a nejrůznějšími sladkostmi, omotané pestrými papírovými pásy, která bývá pověšena buď v bytě nebo v

nádvoří domu. Musí ji rozbit některý z účastníků slavnosti klackem, máje při tom zavazané oči. Po tomto úkonu vrcholí oslavování, následuje tanec, zpěv, výskot a smřšť hudby, (kytary, harfa, dechové nástroje), děšť konfet, jásoť smích, nezkrutný, mumraj. Ale radost, byť rozšiřující hranice lidského srdce do nedozírná, přece zachovává míru spolehlivou.

Nadpisem by se dal vystihnout základní rys československého souboru *Život v krajině (Venkovské veselí)*, duch feckého prostě *Kultura*, pro mexické představení by se hodilo *Boj; Zápas lidského srdce; Radost* (obdobná zkratka pro označení *obsahu tanců, z ostrova Bali by byla Náboženství strachu, pro Indiány Obrana v přírodě, pro Japonce Abstrakce* atp.) Tato hesla miní osvětlit, kolik bylo v tanečních výkonech Čechoslováků, Řeků a Mexičanů přibuznosti a jaký rozdíl spočívající jen v odstínech (kdežto odlišnost exotických tanečních skupin od většiny evropských tkví v celkovém pojetí, je podstatná).

Tři právě popsané soubory muž pobavily různotvarnými programy, z odlišných čísel sestavených, Ocenila jsem vybraný vkus ve výpravě, vysokou úroveň tanečniců i hudebníků. A pozastavila jsem se nad tím, jak zdání neklame: ač se československá režie snažila soustředit na tanečnici, bezděky vyvolávala obraz prostředí, tance i zpěvy zrcadlily kraj původu; projev lásky vyzněl především jako láska k zemi spíš než k jejím obyvatelům.

Mexičané přivezli své kulisy sešobou, záleželo jim na věrné reprodukci domácích zvyků — a přece osoby na jevišti žádaly do té míry účast, že všechno jejich okolí se stávalo bezvýznamným stínem, sotva vnímaným. Člověk byl středem v mexické hře a jediným terčem, na něž cílila pozornost zúčastněných i přihlížejících. Pořad Řeků oplýval různorodými prvky, nadmíru zajímavými: měli nejvynalzávější kroje, zpívali o domově, předváděli stavovské tance — a přece všechny tyto prvlastky, příkrasy a přídomy nízky jako vedlejší a rozplývaly se v záři sjednocujícího ducha, svrchovaného a všemu pomíjivému nadřazeného.

Prosíme čtenáře "Zápisníku", aby se ve všech administrativních obrazech na tyto naše zástupce:

KANADA:

MARIO HIKL,
20 Regent Rd.,
Downsview, Ont.

FRANCIE:

DR. JAROSLAV JÍRA,
6, rue des Favorites,
Paris (15c)

NORSKO:

ADOLF HLINĚNSKÝ,
19 Baugedsgt,
Skien

ZÁPADNÍ NĚMECKO:

DR. JAROSLAV STRNAD,
Ismaningerstrasse 130,
Munich 27

RAKOUSKO:

MARIE KORBELOVA,
Loystrasse 61/15
Wien XI,

Max Frisch a Praha

Z deníku švýcarského dramatika

Přední evropský dramatik, Švýcar Max Frisch, který v posledních letech vzbudil pozornost zvláště svými dvěma divadelními hrami "Biedermann a žháří" a "Andora", byl několikrát v Československu. Po prvé za svého mládí, po druhé v březnu 1947, po třetí v lednu 1948 a po čtvrté v srpnu téhož roku. Dojmy z těchto cest zachytil v "Deníku z let 1946-1949", který vyšel knižně. Nejdále se v Československu zdržel v roce 1947. Navštívil i terezínskou malou pevnost. Některé z jeho zážitků jsme pro vás přeložili.

"Mimo městočko, které sloužilo jako ghetto, je pevnost: vlastní tábor smrti. Krásná a stará alej spojuje obě tyto části. Vedle ní pole dřevěných křížů, které byly zhotoveny později. V prvním dvoře, kde bydlela německá posádka, jsou ještě stromy. Byl teplý a březnový den, ptáci cvrkali a na červenavých valech, které nás náhle dělily od všeho okolí a od vší krajiny, houपालa se jednotlivá stébla, poslední příroda. Nad vnitřním dvorem, kde byli vězňové, trůní domek s reflektorem a se strojní puškou; cely se k sobě řadí jako plástve; jsou z betonu; pryčny v nich připomínají regály na láhve a na konci tohoto dvora, kde jsme zpozorovali otvory po kulkách — konaly se ony zvláštní popravy, jichž se museli zúčastnit všichni vězňové. Celek, jak vypadá dnes, spojuje rysy kasáren, slepičí farmy, továrny a jatek. Přiléhají stále další dvory. Tak zvanou branou smrti, jakýmiś tunelem, přicházíme k hromadnému hrobu 700 osob; později se používalo pece blízké cihelny. Tu stojí šibenice, jednoduchý trám s dvěma háky, kde si vězňové museli sami dát oprátku na krk, a pod ním dvě dřevěné stupňovité kozy. Ani tu nevidíte nic než červené valy, houपालíci se stébla na

nich. Nedaleko šibenice, která svou jednoduchostí je skoro směšná, je místo pro popravy zastřelením. Jdeme dál. Na druhé straně valu ale stále ještě uvnitř tábora, stojíme náhle před bezvadným koupalištěm. Na úbočí onoho valu, jehož opačnou stranu jsme si právě prohlíželi, je dokonce alpinum zahrádka s krásnými kamčny a rostlinami, která je ovšem dnoska zpustlá; zde trávilý německé strážce letní volno společně se svými ženami a dětmi."

Pak liši Frisch prohlídku terezínského Malé pevnosti dále, provází nás mučnickou až do krematoria.

Stojíme před urnami. Je to po prvé, co vidím lidský popel; je šedivý, ale plný žlutavých kůstek. Popelnice jsou z překližky, to je nové. Německý model, který dostáváme do ruky, byl jednodušší a úspornější, pytlík ze silného papíru, každý opatřený rukou psaným číslem, když byl naplněn. Terezínský tábor měl zásobu 20.000 takových pytlíků, když byl osvobozen. Přirozeně snímáme klobouk, ale lhal bych, kdybych mluvil o ořesu; pohled na tyto popelnice, které může me otevřít, nevyvolává nic; stojí v řadách jako nádoby v drogerii, stojí v řadě jako květináče v zahradnictví. Na tomto místě mne zaujaly nejvíce oba obrazy, které visí nad bezjmennými urnami: Beneš a Stalin.

Jeli jsme do Litoměřic, kde jsme něco pojedli a v úřední místnosti, v níž visí tytéž obrazy, nás poučují, proč byli sudetskí Němci, celkem 3,000.000 posláni ze země a co se stane s jejich domy, s jejich poli. Ukazují nám plány. Především však zůstává kancelář, která mne tísni jako všechny úřední místnosti světa. Smrt nebo sňatek nebo narození, jakou to hraje úlohu;

co to znamená pro stát, který není člověkem a přece pracuje zarostlou lidskou rukou? Vidím měnicí se obrazy na stěně, císaře a vojevůdce a vykupitele, kteří státu, aby nezůstalo jen při zarostlé ruce, chtějí propůjčit lidskou tvář, a přece zůstává všechno lidské, s čím se člověk v takových úředních místnostech setkává, neskutečné jako žlutavý popel, který jsme právě viděli; člověk má tísnivý pocit i tu, kde se na něm nic nechce. Plány které se rozvíjí po stolech, jsou plné rozumu a vůle, že se všechno zlepši. Zatím co pokaždé čekáme na francouzský překlad, myslím na uprchlíky ve Frankfurtě, tehdy před rokem; myslím na železniční vagon v Mnichově, který když byl při příjezdu otevřen, byl prostě plný smrti, a myslím na oba kruhy v kamenné podlaže mučírny a na kladkostroj a na železný trn; také na to. Je důležité, aby člověk viděl mnoho zároveň. Protože nic neříkám, snad se to zdá nedůvěrou. Je to jen obava; bylo by mi to líto; ze srdce přeji tomu pracovnímu muži, aby červená tužka, s níž maluje na svou mapu, neznamenalala krev jeho synů.

Co nejvíce zůstává, myslím-li na tábor, a co se jakoby přibližuje, čeho jsme si na místě samém sotva všimli, bud' jak bud' ne více, než čehokoli jiného: houपालíci se stébla na zarudlých valech a že všude, kde jsme jen stáli, nevidí člověk nic, než sebe."

Max Frisch se tehdy účastnil také rozhovoru s pražskými herci a v "Deníku" zachytil myšlenky, které při diskusi měl.

"Měnit chceme všichni, v tom jsme zajedno a po každé jde jen o to, jak se má změna umožnit; to není první noc, které této otázce obětujeme. Jedni věří, že nám zbývá jen ještě odkryt lidskou duši, dobrodružství opravdovosti, a nevidí žádnou jinou naději. Druzí jsou naproti tomu přesvědčeni, že se člověk v takovém světě, jaký dnes je, nemůže změnit; musíme tedy především změnit svět, ten vnější, aby se člověk, který se projevuje jako vy-

sledek tohoto vnějšího světa, mohl změnit. Jde jinou o objevnutí nového hospodářství; nový duch, říkájí, následuje v tom okamžiku, kdy se stane možným, a věří na to tak docela, tak bezpochyby, že jsou ochotni uskutečnit změnu tohoto vnějšího pořádku, který má lidi osvobodit, třebať i násilím. Tím přicházíme vždycky na jímou základní otázku. Existuje účel, který by mohl naše prostředky posvětit? Mohu spoutat anebo dokonce usmrтит jiné, kteří chtějí zabránit tomu, co se mi zdá spásou? Uskutečnit tím spásu, kterou jinak nemohu uskutečnit? Přišel jsem v domněnku, že se o tom už vůbec nemusí přemýšlet, a vidím, že o tom také příliš málo umím přemýšlet; jinak bych je dovedl přesvědčit, zvláště když jsme zajedno v cíli, k němuž má naše změna směřovat. Chceme důstojnost všech lidí. To si musíme stále znovu připomínat, aby se náš rozhovor neztratil. Lidská důstojnost, zdá se mi, obtojí ve volbě. Právě to odlišuje člověka od zvířete; zvíře je vždycky jenom výsledek; zvíře se nemůže stát viníkem, právě tak jako se nemůže stát svobodným; zvíře dělá vždycky jen to, co musí; a neví, co dělá. Člověk to může vědět a všemohoucí Bůh mu ponechává volbu, zdali chce následovat jeho dobré nebo zlé anděly; protože Bůh nechce, abychom byli zvířaty. Teprve z možné volby vyplývá odpovědnost; vina nebo svoboda; lidská důstojnost, kterou člověk často rád obětuje za lehčí život racka. Můj přítel říkájí: Jde o svobodu. A myslí tím jistě toleží; svobodu jako část důstojnosti. Proč odmítáme společně nynější hospodářský řád? Protože člověku nebo skupině lidí nebo většině všech lidí neponechává volbu; protože to také odporuje lidské důstojnosti. To zvířecí nezaleží pouze v bídě, pokud představuje jenom chudobu, a je viditelná, když člověk musí chodit ve špatných botách nebo dokonce bos; to je trpké. Ale trpka není ničesná bolest. Nikdo nebude mít vážné zato, že tyto vnější věci nejsou pro ducha důležité; jsou

nutkáním, jsou zábranou. Hladovějíci nemá volbu. Jeho duch nejde tam, kam chce, nýbrž jde z hladu. Ale nepotřebuje to být ani hlad, abychom obžalovali nynější řád. Když je otec poctivý dělník a jeho syn se opět musí stát dělníkem, protože si jiné pokusy nemůže dovolit, nespocívá to nedůstojně v práci, ani ve způsobu práce, nýbrž v tom, že syn nemá vůbec volbu. Odkud má vzít odpovědnost za společnost, jejíž hospodářský řád ho znásilňuje. Je obětí, i když netrpí hladem. Nestane se tím, čím by se mohl stát a nikdy nebude vědět, co určí, možná, že opravdu neumí nic jiného. Jak to můžeme rozhodnout, dokud ho nevyzkoušíme? Druzí se mohou stát tím, čím jsou. Mnohdy dokonce i něčím více; protože umění je tak řídké, protože jsou promarněny miliony narození. Proto bychom chtěli řád, který nikoho nezabavuje volby, a má přátele ovšem věří, že mají na takový řád plán; mnohé v jejich návrhu vzbuzuje nadšení. A mluvíme-li o cíli, jsme vždycky jednotni. Když však tato snaha, aby všichni chodili ve zdravých botách a aby nikdo nebyl hospodářským řádem omezen a tím znavován volby a důstojnosti, když má tato velká a nezbytná snaha vést k tomu, aby se to zkusilo se státem, který v budoucnu mému myšlení neponechá už volbu, čeho jsme tím dosáhli? Uskutečnili bychom tím prostředky, nikoli cíl. Důstojnost člověka, jak tento cíl nazýváme, je volba; ne koupací vana, kterou mu dodá stát, když o státu nepochybuje. Jak mám uvěřit, když se mi neposkytuje volba? Pouze násilí, které mi zakazuje pochybovat, bere mi víru i tam, kde jsem ji už měl.

Otázka: "Můžeme mít za to, že se tyranie promění v požehnání, když po ní sahají naše vlastní ruce?"

Odpověď: "Jde nancjvš jen o přechod."

Otázka: "Známe v lidských dějinách takový přechod, tyranii, která by 1e-

vzala za své, nýbrž se v přirozeném růstu proměnila v pravý svůj opak?"

Odpověď: "O tom si promluvíme za sto let."

Smích.

Jak měl Max Frisch pravdu, o tom nás poučily dějiny. Také Frisch měl příležitost převědět se o správnosti, výhrad, které se v něm ohlásily při debatách s mladými komunisty roku 1947. Naštřelil totiž Prahu také po puči. Zde je jeho záznam z tehdejší doby:

"Nádherný let valicemi se oblaky, modří stínů, snopy slunečních paprsků, horstva stříbrité pčny; mlžné cáry ubíhají kolem, tu a tam se otevře průlína, vidíme vzorce letních polí— Dlouhá kontrola pasů. Zdá se mi, že Praha má zmínčnou tvář, neradostnou, zchudlou. Sedím v parku. Přátelé nejsou doma; jsou na prázdninách. Pak hledám jednoho vzdáleného známého; emigroval, říkájí mi a jsou nad mým dotazem značně v rozpacích. Informace skoro nepohnutými, skoro zavřenými rty. Slunce svítí. Je v tom něco strašidelného; nemohl bych však říci, v čem to vězí."

JSt

DEMOKRATICKÝ MANIFEST od Ferdinanda Peroutky, tato moderní politická studie mistra českého pera — odhalující nemilosrdné slabiny komunismu a vyzývající k vyznání víry v demokracii a demokratický způsob života — byla vydána doposud v těchto jazycích: češtině, angličtině, francouzštině, portugalsštině, japonštině a je připravována pro tisk i ve španělštině. Několik jednotlivých výtisků českého vydání, které jest prakticky rozebráno, jest možno objednat u našeho nakladatelství.

Adresa:

Universum Press Co., 149 Wooster St., New York 12, N. Y. USA.

NOVÉ ZŘIZENÝ • ÚTULNÝ • PŘÍJEMNĚ CHLAZENÝ

Restaurant Vašata

339 EAST 75th STREET, NEW YORK. — TEL. RH 4-9896

VYHLÁŠENÁ ČESKÁ KUCHYNĚ • VYBRANÁ VÍNA • ZNAMENITÉ COCKTAILY

ZÁPISNÍK 1961

c/o UNIVERSUM PRESS CO.

149 Wooster Street,

NEW YORK 12, N. Y. — USA

Return postage guaranteed

České neb slovenské knihy — nové i zánovní — populární gramofonové desky (opery, taneční hudba, národní) — originál porcelán a sklo — panenky v originálních krojích — gratulační karty ke všem příležitostem — obrazy a jiné dárky pro vás a vaše známé koupíte jen v

CZECHOSLOVAK BOOK AND MUSICSHOP

1363 FIRST AVE, NEW YORK 21, N. Y.

TELEFON RE 4-4700

Vyžádejte si náš ceník

Majitel Karel Rada